

KAISA HUTTUNEN – MINNA LAMMI

Suomalainen säästäväisyys

Säästäväisyyden puhettavat suomalaisissa kuluttajaelämäkerroissa

Kaisa Huttunen ja Minna Lammi tarkastelevat suomalaisten säästäväisyyteen liittyviä puhetapoja. Millä tavalla suomalaiset rakentavat itsestään säästäväisiä kuluttajia, miten he puhuvat säästäväisyydestään ja mihin tapahtumiin, toimintoihin tai keskusteluihin he liittyvät säästäväisyyden? Kuluttajaelämäkerroissa ei niinkään puhuta kulutuksen nautinnoista vaan säästäväisyys on edelleenkin keskeinen suomalainen hyve. Sen merkitys on kuitenkin muuttunut.

■ Säästäväisyyden ihanteella ja säästäväisyyskasvatuksella on ollut Suomessa pitkät perinteet.¹ Visa Heinonen on tarkastellut väitöskirjassaan suomalaisten kotitalousjärjestöjen harjoittamaa kuluttajavalistusta 1900-luvun alusta 1960-luvulle saakka. Hänen mukaansa valistustyötä hallitsivat talonpoikaisyhteiskunnan arvostama säästäväisyyden, ahkeruuden, taloudellisuuden, siisteyden, kunnollisuuden ja omavaraisuuden ihanteet.² Artikkelimme yhtenä pyrkimyksenä on tarkastella, löytyykö vielä nykypäivänä kuluttajaelämäkerroista talonpoikaisia ihanteita korostava eetos vai ovatko talonpoikaiskulttuurin arvot murentuneet ”modernisaatiokehityksen” myötä.³

1. Säästäväisyys oli vielä ennen 1800-lukua uskonnollisävytteinen käsite, joka muuntui vähitellen koko yhteiskunnan moraaliseksi selkärangaksi. Irma Sulkuinen & Risto Alapuro (1987) 'Raittiusliike ja työväestön järjestäytyminen.' Teoksessa Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius *Kansa liikkeesä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 142–152.

2. Visa Heinonen (1998): *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen benki. Kuluttajaneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

3. Kiitämme arvokkaista kommentista julkaisun toimittajia, refereitä, Kumu-seminaarin porukkaa sekä

Suomen katsotaan siirtyneen vähitellen toisen maailmansodan jälkeen moderniksi massakulutussyhteiskunnaksi. Tällöin on usein korostettu massatuotannon ja massakulutuksen läpimurtoa, kaupungistumista, yksityisen kulutuksen kasvua, kodinkoneiden arkipäiväistymistä ja vapaa-ajan lisääntymistä.⁴ Kulutusyhteiskunnan merkkeinä on myös nähty amerikkalaisen populaari- ja nuorisokulttuurin sekä amerikkalaistyypillisen mainonnan leviäminen Suomeen.⁵

Yhdysvaltoja on usein pidetty kulutusyhteiskunnan mallimaana, johon muita kulttuureja on verrattu. Nykyään puhutaan amerikkalaistumisesta, konsumerismista, mcdonaldisaatiosta ja globalisaatiosta. Edellisillä käsitteillä on usein viitattu länsimaissa toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneeseen kaupalliseen murrokseen, uusliberalistisen kapitalismin voimistumiseen sekä tietynlaisten amerikkalaisten kulutustapojen ja ihanteiden leviämiseen: usein näissä keskusteluissa on esitetty, että materialistiset ja individualistiset kulutustavat ja ihanteet olisivat alkaneet vääjäämättömästi levitä Yhdysvalloista muuntaen muita kulttuureja amerikkalaisihanteiden mukaisiksi.⁶

erityisesti Minna Autiota, Visa Heinosta, Jaana Lähteenmaata, Riitta Matilaista, Mika Pantzaria ja Päivi Timosta. Kiitämme myös SKS:n kansanrunousarkistoa ja erityisesti Juha Nirkkoa aineistonkeruuyhteistyöstä. Kaisa Huttunen on kirjoittanut artikkelia Kulutusyhteiskunnan muutos -hankkeen rahoituksella (ks. <http://www.valt.helsinki.fi/blogs/kulutus/tutkijakoulu/>).

4. Esim. Heinonen (1998) 246–256; Heinonen (2000) 'Näin alkoi "kulutusjuhla". Suomalaisen kulutusyhteiskunnan rakenteistuminen.' Teoksessa Kaarina Hyvönen, Anneli Junto, Pirjo Laaksonen & Päivi Timonen *Hyvää elämää. 90 vuotta suomalaista kuluttajatutkimusta* (toim.) Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus ja Tilastokeskus; Minna Lammi (2006) *Ett' varttuisi Suomenmaa. Suomalaisen kasvattaminen kulutusyhteiskuntaan kotimaisissa lyhytelokuissa 1920–1969*. Helsinki: SKS ja SEA.

5. Visa Heinonen (2003) 'Nuoriso mainonnan kohteeksi – kovaa menoa ja meininkiä.' Teoksessa Matti Peltonen, Vesa Kurkela & Visa Heinonen (toim.) *Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 113–133; Jukka Kortti (2003) *Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit. 60-luvun suomalainen televisiomainonta*. Helsinki: SKS.

6. John Brewer & Frank Trentmann (2006) 'Introduction: Space, Time and Value in Consuming Cultures.' Teoksessa John Brewer & Frank Trentmann, *Consum-*

Kulutuskeskeisyys on perinteisesti liitetty sekä modernin että postmodernin yhteiskunnan ominaispiirteeksi. Yhteiskuntien muutosta käsittelevissä historiantutkimuksissa tarveperustainen kulutus on usein yhdistetty traditionaaliseen yhteiskuntaan ja haluperusteinen kulutus moderniin yhteiskuntaan. Tästä siirtymäajankohdasta on monenlaisia näkemyksiä. Sosiologiassa siirtymä on yleensä paikannettu teollisen yhteiskunnan syntyyn, ja tarve/halu- tai perustarve/luksus-keskustelut ovat liittyneet eri ihmisryhmien kuten sosiaaliluokkien välisten erojen tarkasteluun. Esimerkiksi muotia on tarkasteltu tästä näkökulmasta. Nykyään puhutaan jo runsauden yhteiskunnista ja ylellisyyden arkipäiväistymisestä.⁷

”Aineistolähtöinen tutkimusaihe”

Emme ole kiinnostuneita nautinnonhakuista kulutuksesta vaan säästäväisyydestä. Tämä johtuu siitä, että keräämissämme kuluttajaelämäkertoissa säästäväisyys nousi nautinnonhakuista kulutusta voimakkaammin esille. Artikkelimme sai alkunsa seminaarista, jonka teema oli Kulutusyhteiskunnan muutos.⁸ Lähdimme syksyllä 2006 yhteistyössä seminaariin osallistuneiden tahojen ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa hankkimaan erilaista muistitietoa aineistoa kuluttamisesta. Itse keräsimme niin sanottuja kuluttajaelämäkertoja.⁹

SKS:n keräys päättyi 31.5.2007.¹⁰ Saimme yhteensä 53 elämäkertaa. Kirjoituskilpailuun osallistui 37 naista ja 16 miestä. Kirjoittajat olivat eri puolilta Suomea ja heillä oli hyvin erilaisia koulutus- ja työtaustoja. Vanhin kirjoittaja oli syntynyt vuonna 1913 ja nuorin vuonna 1972. Suurin osa oli kuitenkin syntynyt 1920–1940-luvuilla. Elämäkertojen pituus vaihteli puolesta sivusta kuuteenkymmenen sivuun.

Alusta lähtien epäilimme, että tämäntyyppinen kirjoituskilpailu ei motivoi kovin nuoria kirjoittajia. Tämän vuoksi keräsimme myös opiskelijoilta elämäkertoja syksyn 2006 Helsingin yliopiston ja kevään 2007 Avoimen yliopiston kulutussosiologian luennoilla osana kurssisuoritusta. Kirjoitusohjeistus oli sama kuin SKS:n keräyksessä

käytetty, ja opiskelijoilta pyydettiin suostumus elämäkertojen käyttämiseen.

Luennoilla keräsimme kolmelta mieheltä ja 27 naiselta 30 elämäkerta, joiden pituus oli parista sivusta noin kuuteen sivuun. Keruumenetelmästä johtuen tämä kirjoittajaryhmä oli homogeenisempi kuin SKS:n kyselyyn vastanneiden ryhmä koulutustautansa, nykyisen asumispaikkansa sekä kiinnostustensa suhteen: kirjoittajat olivat tavoittelemassa korkeakoulututkintoa, asuivat pääkaupunkiseudulla ja olivat kiinnostuneita kulutusopinnoista. Suurin osa vastaajista oli syntynyt 1980-luvulla. Vanhin oli syntynyt 1950-luvulla.

Aineisto kokonaisuudessaan¹¹ koostui siis yhteensä 83 elämäkerrasta, joiden kirjoittajista naisia oli 64 ja miehiä 19. Lisäksi 1920-, 1930-, 1940- ja 1980-luvulla syntyneiden kirjoittajien elämäkertoja oli enemmän kuin vastaavasti 1950-, 1960- ja 1970-luvulla syntyneiden.

Kulttuurissa vallitsevat puhettavat säästäväisyydestä

Artikkelin tarkoituksena on tunnistaa Suomessa vakiintuneita puhetapoja¹² säästäväi-

ing Cultures, Global Perspectives: Historical Trajectories, Transnational Exchanges., Oxford ja New York: Berg, 1–17; Frank Trentmann (2006) 'The Modern Genealogy of the Consumer: Meaning, Identities and Political Synapses.' Teoksessa John Brewer & Frank Trentmann (toim.) *Consuming Cultures, Global Perspectives: Historical Trajectories, Transnational Exchanges.* Oxford ja New York: Berg, 19–69.

7. Colin Campbell (1998) 'Consumption and Rhetorics of Need and Want.' *Journal of Design History*, Vol 11, No.3, 238–240.

8. Ks. <http://www.valt.helsinki.fi/blogs/kulutus/>

9. Yhteistyössä SKS:n kanssa kerättiin neljänlaista muistitietoa kuluttamisesta: gramfonimuistoja, asumiin liittyviä muistoja, rahapelaamismuistoja sekä kuluttajaelämäkertoja. Tässä artikkelissa on käytetty viimeksi mainittuja. Ks. kirjoitusohjeistus: <http://www.finlit.fi/kra/keruut/kulutus.htm>.

10. SKS:llä on oma aktiivisista kirjoittajista koostuva ns. vastaajaverkosto, joka koostuu melko iäkkäistä kirjoittajista. Keruihin voi toki osallistua myös vastaajaverkoston ulkopuolisia henkilöitä, ja kyselyt ovat esillä SKS:n kotisivuilla. Markkinoimme SKS:n kirjoituskilpailua myös Helsingin Sanomien Hintaa & Laatu -sivulla.

11. Muistitietoa kuluttamisesta, Kuluttajaelämäkertaineisto: saatavilla SKS:stä (aineistositaatit merkitty SKS) sekä opiskelija-aineisto: tutkijoiden hallussa (aineistositaatit merkitty Op).

12. Ks. Pertti Alasuutari (1996) *Toinen tasavalta*. Tampere: Vastapaino, 18–22.

syydestä sekä tarkastella niitä retorisia keinoja, joilla säästäväisyyden hyvettä nyky päivänä perustellaan, puolustetaan tai rikotaan. Lisäksi tavoitteena on pohtia sitä, mihin tapahtumiin, toimintoihin tai keskusteluihin nämä puhutavat nojaavat.

Tarkastelemme säästäväisyyttä kulttuurisen kulutustutkimuksen näkökulmasta. Suuntauksessa kulutus ymmärretään kulttuuriseksi ilmiöksi, joka rakentuu jaetuista merkityksistä ja vuorovaikutussuhteista. Kulttuuri ymmärretään historiallisesti rakentuneena representaatiosysteeminä, joka ohjaa ja rajoittaa tapoja, joiden kautta ihmiset tekevät ymmärrettäväksi elämäänsä, ilmaisevat itseään, tulkitsevat toisiaan ja käyttävät valtaa. Kulttuuri organisoii ja suuntaa vuorovaikutusta tarinoiden, myyttien, itsensänselvyyksinä pidettyjen luokittelujen ja sosiaalisten käytäntöjen sekä niihin liittyvien arvojen, normien ja valtasuhteiden kautta. Kulttuurisessa suuntauksessa kuluttaja nähdään aktiivisena toimijana, joka vuorovaikutuksessa muiden kanssa ylläpitää, tuottaa, kyseenalaistaa ja muuttaa kulutusta koskevia merkityksiä.¹³

Näemme muistitietoon pohjautuvat elämäkerrat luonteeltaan konstruktivisina.¹⁴ Emme siis tekstien tulkinnassa lähde pohtimaan sitä, onko kirjoittajan kertoma totta tai muistaako hän jonkin asian oikein. Olemme enemmänkin kiinnostuneita siitä, mitä merkityksiä kirjoittamishetkellä liitetään säästäväisyyteen sekä mihin tapahtumiin, toimintoihin tai asioihin säästäväisyys yhdistetään. Kulttuurisessa analyysissä tekstin tuottamis- ja tulkintakontekstit ovat tärkeitä. Elämäkertojen kirjoittajat ovat kirjoittaneet tarinoita, joissa he tulkitsevat nykyhetken valossa sekä omaa elämäänsä että usein myös vanhempiensa, isovanhempiensa, koko kansakunnan tai vaikkapa oman ikäpolvensa kokemuksia. Tutkijan tulkintoihin puolestaan vaikuttaa hänen esiyymmärryksensä, joka on myös muotoutunut tietysää ajallisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa kehityksessä.¹⁵

Sitoudumme aineiston tulkinnassa kulttuurisen kulutustutkimuksen näkemykseen siitä, että tutkijan ei ole mahdollista ”vangita” yksittäisten tekstien kirjoittajien tarkoit-

tamia merkityksiä eli ymmärtää tekstiä samalla tavalla kuin niiden tuottajat. Pikemminkin tutkijan tehtävänä on analysoida kuinka tekstin tuottajat kertovat kokemukstaan, mitä asioita he pitävät itsestään selvinä, millaisia ajatuksia tai merkityksiä he kyseenalaistavat ja mitä he eivät edes ota huomioon.¹⁶ Analyysissä on käytetty lähiluvun menetelmiä.¹⁷

Aluksi aineistoa luettiin pohtimalla sitä, mitä kirjoittajat kertovat kulutuksestaan ja kuluttajuudestaan. Lukiessamme kuluttajaelämäkertoja huomasimme kuitenkin pian, että kirjoittajat eivät usein halunneet kertoa kulutuksestaan vaan pikemminkin säästäväisyydestään. Tämä tuotiin esille usein jo elämäkertojen otsikoinneissa: *Suunnitelmallinen, säästäväinen ja omavarainen?, Epäkuluttajan elämäkerta, Kulutuksen jubbattomuus, Suu säkkiä myöten ja Arkinen elämä*. Päätimme siis tarkastella kuluttajaelämäkertojen kautta säästäväisyyttä.

Äkkiseltään voitaisiin ajatella, että säästäväisyys on melko yksiselitteinen käsite. Näin ei kuitenkaan ole. Säästäväisyydellä ja säästämällä voidaan tarkoittaa hyvin monenlaisia asioita. Aineistossamme itsensä säästäväiseksi on voinut yhtä hyvin luokitella kirjoittaja, joka ostaa moottoroidun sängyn velaksi, kuin kirjoittaja, joka käy ostamassa merkkitarvike Tallinnasta. Samalla tapaa säästämiseen tai säästäväisyyteen johtaneet syyt on voitu yhdistää niukkoihin aikoihin, omaan kuluttajaluonteeseen tai ympäristöongelmiin.

Aineiston luenta onkin ollut haastavaa siinä mielessä, että tulkitusajana on välillä ollut vaikea sulkea pois omia säästäväisyyteen ja kuluttamiseen liittyviä käsityksiä ja arvostuksia. Tekstejä lukiessa olemme paikoitellen huomanneet paheksuvamme joidenkin kirjoittajien kulutustottumuksia. Kulttuuritutkimuksessa on kirjoitettu paljon itsereflektion tärkeydestä eli siitä, että tutkijan tulee etenkin omaa kulttuuria tutkiesaan pohtia sitoumuksiaan ja omaan ymmärrykseen vaikuttavia tekijöitä.¹⁸

Tiedostamme myös, että tutkijan tulee tulkintoja tehdessään pohtia sekä yhteiskuntapoliittisia että tutkittaviin liittyviä eettisiä kysymyksiä.¹⁹ Säästäväisyys, säästämi-

nen ja kuluttaminen liittyvät aina ajankoh-taisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, min-kä vuoksi näitä käsitteleviä tutkimuksia käytetään myös poliittisen päätöksenteon taustalla. Lisäksi kuluttamiseen liittyy perin-teisestäikin hyvin voimakasta moralisointia. Etenkin nuoret ovat olleet pitkään tämän moralisoinnin kohteena.

”Pahoja aikoja”, riskejä ja elämän-kaariodotuksia

Elämäkerroissa kirjoitettiin paljon säästäväi-syyteen kannustavista ajanjaksoista tai uhis-ta eli säästäväsyyteen johtaneista syistä. Nämä syyt yhdistettiin joko menneisyyteen, nykypäivään tai tulevaisuuteen. Kirjoituk-sissa muisteltiin kirjoittajien omia, heidän läheistensä tai koko kansakunnan koke-muksia vaikeista ajanjaksoista sekä maalail-tiin tulevaisuuden uhkakuvia. Puheet tukeu-tuivat pitkään jatkuneisiin talousteoreettisiin keskusteluihin talouden heilahteluista ja ny-kypäivän riskiyhteiskunta- ja ympäristökes-kusteluihin sekä elämäнкаariajatteluun.

Käsitellessään sotia ja taloudellisia riske-jä kirjoittajat kertoivat koko kansaa tai suur-ta osaa kansasta koskettaneista tapahtumis-ta, jotka olivat pakottaneet säästäväsyyteen. Tapahtumat kuvattiin sellaisiksi, joihin yks-ilöillä itsellään ei ollut vaikutusta. Kirjoit-tajat kertoivat myös varautuvansa tällaisiin riskeihin.

Toista maailmansotaa ja sitä seurannutta pula-aikaa pidetään säästäväsyyden kan-nalta ilmiselvästi merkittävänä ajanjaksona. Tämän ajan kokeneiden kirjoittajien mu-kaan sota ja pula-aika pakottivat koko Suo-mea säästäväsyyteen ja ajanjakso myös opetti säästäväsyyttä:

Sitä kun on elänyt pula-ajan Suomessa, aikana jolloin kaikki mahdollinen kierrätet-tiin niin moneen kertaan kun se vain oli mahdollista. Silloin kun kaikilla oli pula kaikesta, silloin ei ollut niin suurta mahdol-lisuutta tulla kiusatuksi kulutustavarain suhteen, koska ei ollut kenelläkään parem-min kuin toisella. (...) Pula-ajan kokemus löi pysyvän leiman kulutusvietin kupeeseen, joten nykyajan kuluttamisen jaloa taitoa on ollut vaikea oppia.²⁰

Muutamattakaan kirjoittajat kertoivat jopa siitä, että omien vanhempien tai isovan-hempien kertomukset vaikeista ajoista, ku-ten suurista nälkävuosista tai 1930-luvun lamasta, ovat ikään kuin tehneet kirjoittajis-ta säästäväsisiä. Se, että säästäväsyyden syyt liitettiin niinkin kauas kuin 1860-luvun suu-riin nälkävuosiin, voi johtua suurten nälkä-vuosien merkityksellisyydestä Suomen his-toriallisessa tietoisuudessa. Ajanjakso oli poikkeuksellinen juuri kohtalokkuutensa ja syvyytensä suhteen. Väestön kuolleisuus nousi nälän ja sairastuneisuuden vuoksi vii-sinkertaiseksi verrattuna sitä edeltävään ta-soon ja köyhyys oli hyvin yleistä ja laaja-mittaista. Ajanjakso ei ollut kuitenkaan ai-nutkertainen siinä mielessä, että 1800-luvul-la toistuvat satomenetykset, nälkä ja kulku-taudit olivat hyvin yleisiä. Antti Häkkinen ja Jarmo Peltola ovatkin luonnehtineet 1800-lukua aina 1920-luvulle saakka varsi-naiseksi riskiyhteiskunnaksi juuri ihmisten toimeentulon epävarmuuden vuoksi.²¹

1930-luvun ja 1990-luvun lamakausien aikana köyhyys ei ollut niin laajamittaista

13. Johanna Moisander & Anu Valtonen (2006) *Qualitative Marketing Research: A Cultural Approach*. Sage Publications.; Johanna Moisander (2005) Kulttuurinen kulutustutkimus. *Kuluttajatutkimus. Nyt-verkkolehti*. http://project.hkkk.fi/kts/nro1_05.htm [luettu 10.12.2007].

14. Outi Fingerroos & Riina Haanpää (2006) 'Muisti-tietotutkimuksen ydinkysymyksiä.' Teoksessa Outi Fingerroos & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Pel-tonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitieto. Metodologisia ky-symyksiä*. Tietolipas 1008. Helsinki: SKS, 32–36.

15. Esim. Moisander & Valtonen (2006), 102–110.

16. Emt., 108.

17. Ks. emt., 114–122. Aineistoa on luettu useaan ker-taan ja koodattu kiinnittämällä huomiota esimerkiksi kirjoittajien käyttämiin sananlaskuihin, sananvalintoi-hin, luokitteluihin ja stereotyyppioihin. Elämäkertoja on tarkasteltu sekä itsenäisinä kertomuksina että yhtenäi-senä tekstimassana.

18. Esim. Outi Fingerroos (2003) 'Refleksiivinen pai-kantaminen kulttuurien tutkimuksessa.' *Elore* 2/2003, 10. vuosikerta. http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_03/fin203c.html [luettu 17.12.2007]; Fingerroos & Haanpää (2006), 41; Moisander & Valtonen (2006), 31, 107–110.

19. Mm. Fingerroos & Haanpää (2006), 42–43.

20. SKS 2, nainen, s. 1936.

21. Antti Häkkinen & Jorma Peltola (2005) 'Suomalai-sen alaluokan historia. Köyhyys ja työttömyys Suomes-sa 1860–2000.' Teoksessa Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen (toim.) *Vieraat kulkijat, tutut talot, Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suo-messa*. Helsinki: SKS 2005, 41–42, 45–48.

kuin suurina nälkävuosina. Lamakausille oli kuitenkin yhteistä se, että molemmat aiheuttivat hankaluuksia erityisesti sekä velallisille kotitalouksille että niille kotitalouksille, joissa koettiin työttömyyttä.²² Keräämässämme aineistossa 1990-luvun lamasta puhuttiin yllättävän vähän, vaikka kyseisestä ajasta ei ole pitkä aika. Opiskelija-aineiston kohdalla lamapuheen harvinaisuus voi selittyä sillä, että suurin osa näistä kirjoittajista oli tällöin vielä lapsia. Lisäksi lamapuheen harvinaisuus voi selittyä sillä, että koko aineistossa 1950-, 1960- ja 1970-luvuilla syntyneiden eli työikäisten kirjoittajien osuus oli suhteellisesti vähäisintä. Voi myös olla, että emme keruumenetelmistä johtuen tavoittaneet kovin huono-osaisia kuluttajia.

Voimakkaimmat 1990-luvun lamamuistelmät löytyivät muutaman keski-ikäisen ja sitä varttuneemman miehen tarinoista. Nämä miehet olivat joutuneet laman johdosta vaikeuksiin joko yrittäjätaustansa tai vastuutehtäviensä vuoksi. Myös muutaman nuoren aikuisen elämäkerrassa puhuttiin 1990-luvun lamasta. Esimerkiksi 1980-luvulla syntynyt nainen kertoi olleensa ala-asteella ”laman ollessa pahimmillaan” ja uskovansa, ”että tämä näkyy vielä jollain tavalla” hänen kulutuksessaan. Nainen kertoi sortuneensa joskus teinivuosinaan tuhlailuun, mutta säästävänsä nykyään ”pahan päivän varalle”.²³ Niin sanottu pahan päivän varalle säästäminen oli yleistä koko aineistossa. Yleensä mitään erityistä syytä tähän ei kerrottu, vaan tätä pidettiin eräänlaisena oman kulutuksen peruspriaatteena. Useat kirjoittajat kertoivat oppineensa tämän ohjeenuran vanhemmiltaan.

Pahojen päivien tai taloudellisten riskien uhka on ollut Suomessa aina läsnä. Sen luonne ja kohdentuminen ovat vain muuttuneet. 1800-luku ja 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä taloudelliset riskit liittyivät sadon suuruuden ja sairastumisepidemioiden kaltaisiin tekijöihin, jotka koskettivat koko yhteiskuntaa. Työnjaon edessä 1900-luvulla taloudelliset riskit kuten työttömyys alkoivat kohdentua tietyille väestö- tai ammattiryhmille.²⁴ Yksittäisten ryhmien epävarmuudesta huolimatta yleinen vaurastumiskehitys loi käsityksen yhteis-

kunnan jatkuvasta edistyksestä. 1990-luvun laman myötä tämä edistyksen käsitys muuttui käsitykseksi taloudellisesta epävarmuudesta ja ennustamattomuudesta.²⁵ Taloudellisten riskien puhe ei kuitenkaan ollut kovin laajamittaista aineistossamme, esimerkiksi ympäristöongelmien puhe oli huomattavasti yleisempää. Voi olla, että tämä johtuu osittain aineiston keräysajankohdasta, jolloin julkinen keskustelu ilmastonmuutoksesta oli talouskeskustelua voimakkaammin esillä.

Henkilökohtaisia vaikeuksia kuvatessaan kirjoittajat kertoivat tapahtumista ja ajanjaksoista, jotka ovat vaikuttaneet omaan taloudelliseen tilanteeseen ja sitä kautta säästäväisyyteen. Ero sotien ja taloudellisten riskien puheeseen oli siinä, että vaikeuksien koettiin koskettaneen enemmänkin itseä tai omaa perhettä eikä koko kansaa. Tällaisia asioita oli esimerkiksi vanhempien kuolema, avioero, sairastuminen tai yksinhuoltajuus. Näitä usein tilapäisiä ja joskus yllättäviäkin vaikeuksia oli kaikissa ikäryhmissä.

Kun kaikki tuntui olevan parhaimmillaan, sai mies villityksen ja alkoi seurustella lastemme ikäisen tytön kanssa.(...) Sairastuin aika vakavasti eron jälkeen. (...) Nyt olen työkyvyttömyyseläkkeellä. Eikä tarvitse kertoa mitä saa pienipalkkainen nainen eläkkeeksi, kun on hoitanut lapsiaan 14 vuotta luottaen, että sitten miehen eläkkeellä elellään. (...) Olen pudonnut takaisin opiskeluaikojen sentinlaskentaan. Taas ihmettelen vessapaperin ja juustoviipaleiden hintoja.²⁶

Henkilökohtaisten vaikeuksien puhe erosi sotien ja taloudellisten riskien puheesta myös siinä, että useat kirjoittajat kertoivat kokeneensa eriarvoisuutta taloudellisen niukkuuden vuoksi. Vielä 1800-luvulla köyhyys ymmärrettiin tyypillisesti koko yhteiskuntaa leimaavaksi piirteeksi, jopa suomalaisen mentaliteetin osaksi. Vähitellen köyhyys alettiin käsittää yhä enemmän sekä yksilön että sosiaaliluokkien ongelmana.²⁷ Esimerkiksi Gia Virkkusen mukaan jo 1930-luvun pula-aikana köyhäinapu merkitsi toi-

seutta, yhteisön silmätikuksi joutumista ja häpeää.²⁸

Kirjoittajat kertoivat myös ajanjaksoista, jolloin oli ikään kuin luonnollisesti niukempaa. Kirjoituksissa etenkin itsenäistyminen, opiskelijaelämä, perheen perustaminen, asuntovelan maksuaika sekä lasten hankinta koettiin ilman muuta niukemmiksi ajoiksi. Tyypillisesti niukkaa ajanjaksoa uskottiin seuraavan vauraampi ajanjakso.

1900-luvulla psykologiatieteet alkoivat tuottaa tietoa ihmisten iällä mitattavista ”normaaleista” biologis- tai psykologisperusteisista kehitysasteista tai elämänvaiheista. Viimeaikoina elämänkaari on alettu nähdä myös kulttuurisidonnaisina konstruktioina: kulttuuri tarjoaa odotuksia ja normeja siitä, miten asioiden tulisi olla ja mitä ihmisten tulisi tehdä ikänsä perusteella.²⁹ Elämänkaari käy ilmi seuraavastakin lainauksesta:

Ensimmäinen suuri harppaus kohti omaa elämää ja itsenäistä kuluttajuutta tapahtui, kun muutin pääkaupunkiseudulle opiskelemaan. Täysipäiväisenä opiskelijana minulla ei tietenkään ollut varsinaisia tuloja, vaan elin opintorahan ja asumistuen turvin. (...) Luksustuotteisiin ei ollut varaa, eikä niille tuntunut olevan tarvettakaan. (...) Seuraava suuri muutos kuluttajuuttani ajatellen tapahtui heti opiskelun jälkeen, kun pääsin töihin. (...) Kaikki hauskuus loppuu aikaan, niin tuokin ylellinen elämänvaiheeni. Paluu todellisuuteen tapahtui, kun jatkoin opiskelujani muutama vuosi sitten. (...) Tässä elämänvaiheessa opiskelijaelämä ei ole lainkaan niin yksinkertaista kuin aikaisemmin. Suurin osa kavereistani on ollut jo useita vuosia töissä ja heidän elämänsä on vallan erilaista kuin omani.³⁰

Anthony Giddensin mukaan modernisaatiokehityksen myötä ihmiset ovat alkaneet vapautua perinteisistä elämänkaariodotuksista, ja pystyvät tekemään elämänkulkuaan ja elämäntyyliään koskevia valintoja.³¹ Tätä giddensiläistä elämänpolitiikkakeskustelua on tuotu myös Suomeen.³² Pirjo Nikanderin mukaan 1990-luvun taitteen jälkeen ihmisen elämäntilannetta ja identiteettiä on ollut vaikea mitata pelkän iän perusteella. Yhtenäis-

kulttuurin pirstoutuminen ja laman synnyttämät työelämän rakennemuutokset ovat vähitellen muuttamassa vallitsevaa normatiivista elämänkaaren käsitettä: työttömyys ja epätyypilliset työsuhteet vaativat esimerkiksi, että ihmiselämään kuuluu elinikäinen oppiminen.³³

Vaikka epätyypilliset elämäkulut ja elinikäinen oppiminen ovatkin yleistymässä, edellisen elämäkerran kirjoittaja kuvasi uudelleenpaluun opiskeluaikaan hyvin ahdistavana. Muissakin elämäkerroissa poikkeamiset elämänkaaren perinteisestä kulusta kuvattiin pääosin epämieluisiksi. Ympäristössä yhteiskunnassa tapahtuneista rakennemuutoksista huolimatta kulttuurisamme ei olla siis ainakaan vielä ”vapauduttu” perinteisistä elämänkaariodotuksista.

Elämänvaiheista nuoruuteen on perinteisesti liitetty nautinnonhaluinen ja tuhlaileva kulutus.³⁴ Elämäkerta-aineiston pohjalta voi-

22. Emt. 55; Jaakko Kiander (2002) '1930-luvun pula-kausi ja 1990-luvun talouskriisi.' Teoksessa Helena Blomberg, Matti Hannikainen & Pauli Kettunen (toim.) *Lamakirja*. Turku: Kirja-Aurora, 58–68.

23. Op 18.

24. Häkkinen & Peltola (2005).

25. Esim. Pauli Kettunen (2002) 'Suunnitelmaloudesta kansalliseen innovaatiojärjestelmään.' Teoksessa Helena Blomberg, Matti Hannikainen & Pauli Kettunen (toim.) *Lamakirja*. Turku: Kirja-Aurora, 40–41.

26. SKS 29, nainen, s. 1952.

27. Mm. Häkkinen & Peltola (2005), 40.

28. Gia Virkkunen (2005) 'Köyhyys ja toimeentulon keinot. 1930-luvun pula-ajan haasteet ja maaseudun naiset.' Teoksessa Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.) *Vieraat kulkijat, tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Helsinki: SKS.

29. Mikko Saastamoinen (2000) *Elämäkaari, elämäkerta ja muisteleminen*. <http://www.uku.fi/~msaastam/elaman.htm> [luettu 10.12.2007].

30. Op 12, nainen, s. 1979.

31. Anthony Giddens (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press; Anthony Giddens (1999) *Runaway World. How Globalization is Reshaping Our Lives*. Lontoo: Profile.

32. Esim. Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) (1998) *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

33. Pirjo Nikander (1999) 'Elämänkaaresta elämänkulkuun: Iän muuttuva merkitysmaailma.' Teoksessa Ilkka Kangas & Pirjo Nikander (toim.) *Naiset ja ikääntyminen*. Helsinki: Gaudeamus, 29; myös Saastamoinen (2000), 3.

34. Minna Autio (2006) *Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa*. Helsinki: SKS, 15–16.

daan jopa sanoa, että nuorille ainakin osittain myös sallitaan se: nuorten tuhlailu esiintyi yhtäaikaaisesti sekä paheksuttavana että ymmärrettävänä ilmiönä. Aineistossamme useat ikääntyneet kirjoittajat muistelivat omaa nuoruuttaan hieman holtittomampana aikana, tai kertoivat säästäväänsä rahaa ”kulutusiässä” olevia lapsiaan tai lapsenlapsiaan varten. Myös monet nuoret kirjoittajat perustelivat rahankäyttöään elämänvaiheellaan:

Voisipa jopa sanoa, että olen taantunut rationaalisuuden suhteen kulutuksessani! Itse kuitenkin perustelen tämän itselleni siten, että opiskelijan elämään ”kuuluu” tietty niukkuudessa eläminen – ja toisaalta yhtä erottamattomasti opiskelijan elämään kuuluvat vaikkapa erittäin rentohenkiset laivareissut sekä läpi viikonlopun jatkuvat juhlat.³⁵

Hyvin useissa elämäkerroissa säästäväisyyttä perusteltiin viittaamalla ympäristöongelmiin. Tämä oli mielestämme jokseenkin yllättävää etenkin vanhempien kirjoittajien kohdalla. Kirjoittajat kertoivat ympäristöhuolistaan, ympäristöheräämisestään, ja enustettiin jopa maailmanlopun tuleamista, kuten esimerkiksi vuonna 1950 syntynyt mies teki kulutuselämäkertansa loppukaaneetissa: ”Mennään ekaluokassa helvettiin koko maapallo tällä kulutuksella ja tuhlaamisella”.³⁶

Ennen 1960-lukua syntyneet kirjoittajat olivat erityisen huolestuneita jäteongelmista ja kaatopaikkojen pursuamisesta. Myös ilmasto-ongelmat ja luonnonvarojen ehtyminen mainittiin muutamissa kirjoituksissa. Nuoremmat ikäpolvet eivät niinkään kertooneet mitään erityistä huolestumisen kohdetta, vaan yleisesti jatkuvan kulutuksen nähtiin olevan ekologisesti kestävämpi ja omaa säästäväisyyttä ja säästäväisyyskäytäntöjä perusteltiin esimerkiksi ympäristöheräämisellä:

Kulutustapani ja suhtautumiseni kulutukseen ovat muuttuneet suuresti oikeastaan koko opiskeluaian, eikä syynä ole ollut pelkästään opiskelijaelämään kuuluva

pakollinen ”köyhäily” rahojen ollessa tiukilla vaan pääasiassa syynä on ollut koko ajan kasvanut tietoisuus kulutuskäyttäytymisen ja ympäristöongelmien yhteydestä.³⁷

Suomalaiset ”radikaalit” nuorisoliikkeet ovat kiinnittäneet jo 1960-luvulta lähtien huomiota kulutuksen ja ympäristöongelmien välisiin kytköksiin.³⁸ Markkinointi- ja kulutustutkimuksessa niin sanottua vihreää kulutusta on tutkittu 1980-luvulta lähtien. Johanna Moisanderin mukaan näissä tutkimuksissa on usein taustaoletuksena se, että arjen pienillä kulutusvalinnoilla ja teoilla on todellista vaikutusta ympäristön tilaan.³⁹ Tämä on näkynyt hyvin myös kuluttajakasvatuksessa.

Köyhyyden sietäminen ja rahan merkityksen vähättely

Joskus elämässä on vaikeaa tai taloudellisesti niukkaa. Ihmiset silti pärjäävät tai löytävät onnensa muualta kuin taloudellisista asioista. Elämäkerroissa kirjoittajat käänsivät oman elämänsä taloudellisesti niukan ajanjakson usein myönteiseksi asiaksi, ja hyväksyivät tai sietivät taloudellisen niukkuuden erilaisin keinoin.

Elämäkerroista löytyi muutama sellainen tarina, jossa henkilökohtaisten vaikeuksien puhetta löytyi erittäin paljon. Esimerkiksi 1950-luvulla syntyneen miehen kuluttajaelämäkertaa on eräänlainen epäonnisuuden kuvaus. Mies kirjoittaa otsikolla ”Kuluttaja vai selviytyjä” oppineensa jo lapsena säästäväiseksi, sillä isä oli joutunut työttömäksi sahan lopettamisen yhteydessä ja äiti kuoli samoihin aikoihin syöpään. Kirjoittaja koki koko lapsuutensa ajan olevansa eriarvoinen muihin nähden. Aikuistuttuaan kirjoittaja alkoi opiskella, tehdä ahkerasti työtä sekä säästää. Opiskelu palkittiin ja hän siirtyi rakennusalan yrittäjäksi. 1990-luvun laman yhteydessä hän kuitenkin joutui ottamaan velkaa ja koronmaksu muodostui erittäin rankaksi. Mies ei kuitenkaan antanut periksi, vaan haki erikoistumista opiskelemalla ympäristöasioita. Opiskelu johti ympäristöherätyksen lisäksi siihen, että hän sai töitä ympäristöasiantuntijana. Hän ei kuitenkaan

ehtinyt nauttia pitkään taloudellisesti turvalista aikaa, sillä hän sairastui vakavasti ja joutui sairaseläkkeelle. Kirjoittaja kuitenkin käänsi elämäkertansa lopussa epäonnisuutensa voitoksi, sillä raha ei tuonutkaan onnea:

Katsoessani pienen pojan, vaarinsa sellaisenaan hyväksyviin silmiin, ymmärrän, että jos elämäni käännökset olisi menneet muulla tavalla, olisimme molemmat saattaneet jäädä vaille näitä sykehdyttäviä yhteisiä hetkiä. Olin syvällä jossain oman uraputkeni uumenissa, enkä näkemässä pojan kanssa yhteisin silmin, sittenkin kaunista maailmaa ja toivottavasti elämisen arvoista tulevaisuutta. Siinä on tehtävää ja merkitystä yhdelle miehelle ihan riittävästi. Muun tarpeellisen joskus puuttuessa, olen saanut paljon rakkautta ja se on varallisuutta joka vain lisääntyy kuluttaessa.⁴⁰

Myös tilapäisistä taloudellisesti vaikeista ajoista kerrottiin usein kääntämällä ne lopuksi myönteisiksi asioiksi. ”Raha ei tuo onnea” -sanonnan lisäksi käytettiin esimerkiksi sananparsia ”mitään ei voi mukanaan kuitenkaan viedä”, ”ei se ole rikas, jolla on kultaa ja hopeaa, vaan se on rikas, joka vähään tyytyy” tai ”ihminen pärjää loppujen lopuksi vähällä”.

Länsimaisessa ajattelussa rahan pahuuden ja hyvyyden pohdinnalla on kauas ulottuvat juuret. Suomessa uskonto on vahvistanut osaltaan käsitystä rahan pahuudesta. Kati Mikkola on tarkastellut 1800-luvun viimeisiä ja 1900-luvun ensimmäisiä vuosikymmeniä käsittelevää muistitietoaineistoa uutuuksien ja modernisaation hyväksymisen näkökulmasta. Mikkolan mukaan säästäväisyys, fyysisen työn tekeminen sekä laiskuuden ja siihen liitetyn herraskaisuuden välttäminen olivat erityisesti talonpojille ja työvälle keskeisiä arvoja sekä selviytymisen että itseymmärryksen kannalta. Mikkolan aineistossa maailman menoa selitettiin pääosin uskonnollisilla perusteluilla, joihin liitettiin toistuvasti ylellisyyden ja rahanhankinnan tuomitseva teema: maallinen nähtiin turhana ja siksi syntisenä.⁴¹

Niukkuudesta selviäminen voi olla myös

kunnia-asia. Tällaista pärjäämispuhetta löytyi kaikista ikäluokista. Kirjoittajat kertoivat yleisinä, että olivat selviytyneet jonkin vaikean ajanjakson tai elämänvaiheen läpi säästäväisyydellä. Joskus pärjääminen liittyi koko elämään: oli ollut niukka elämä, mutta omilla oli pärjätty. Seuraavan otteen mieskirjoittaja kertoi itsenäistyneensä 15-vuotiaana, kun hän alkoi maksaa kotiin ruokarahaa. Hän korosti elämäkerrassaan niukkuutta, neuvokkuutta ja varhaista tarvetta tulla itselliseksi:

Olin kuullut tarpeeksi usein, miten ”riikkaaksi ei tulla suurilla tuloilla vaan pienillä menoilla”, joten parempaa ohjetta en olisi voinut saadakaan – suuria tuloja kun minulla ei ollut. (...) Näillä eväillä meni puolitoista vuotta, sitten sain kiroilun säästyksellä lähteä ”maailmalle”. (...) Kulutusta säänteleviä sananlaskuja en paljon kuullut. Mutta itsenäiseksi opettavia kyllä. (...) Minulle ne ovat merkinneet sitä, etten ole koskaan jättäytynyt toisten antojen tai vippien varaan. (...) Kun olin 17-vuotiaana lakossa Lohjalla, olin neljä päivää syömättä, koska en nuorena henkilönä ollut yhtä vuotta ammattiliiton jäsenenä enkä siten oikeutettu yhteen hernesoppa-ateriaan päivässä työväentalolla, joten sain tulla toimeen itsekseni. (...) Mutta p-auki en ole Lohjan jälkeen ollut. Vähäisissä varoissa kylläkin, mutta ”kerjuun uhkaa” ei ole vastaan tullut. Jos olisi, niin seuraavaksi

35. Op 24, nainen, s. 1983.

36. SKS 37, mies, s. 1950.

37. Op 10, nainen syntynyt 1980-luvulla.

38. Kaisa Huttunen (2005) ”*Kapitalistin aseinen kapitalismia vastaan – Suomalaisen radikaalin kuluttajaliikkeen vaiheita*”. Helsingin Yliopisto, Taloustieteidenlaitos, selvityksiä nro 31, 82–91.

39. Johanna Moisander (2001) *Representation of green consumerism: a constructionist critique*. Helsinki: Helsinki school of economics and business administration, Acta universitatis oeconomicae Helsingiensis A-185.

40. SKS 35, mies, s. 1951.

41. Kati Mikkola (2005) Uutuuksien pyhyys ja pahuus. Teoksessa Pekka Laaksonen, Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.) *Kansanetiikka*. Helsinki: SKS, 13, 33–34; Kati Mikkola (2006) 'Modernisaation vastavirrassa. Uutuuksien vastustuksen syitä ja keinoja modernisoituvassa Suomessa.' Teoksessa Hilikka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: SKS.

olisi ollut Kanadan suomalaismiesten ratkaisu: meneminen ”viimeiselle pysäkillle”. Kenenkään niskoille ei pitänyt jäädä.⁴²

Matti Kortteinen lanseerasi palkkatyöläisiä käsittelevässä väitöskirjassaan *Kunnian kenttä* pärjäämisen eetoksen käsitteen, jossa itsellisyyden tavoittelulla on keskeinen osa.⁴³ Myöhemmässä tutkimuksessaan hän löysi tämän saman piirteen myös työttömien taloudellisista selviytymistarinoista.⁴⁴ Näyttää siltä, että tämä pärjäämisen eetos on tyypillistä myös suomalaisille kuluttajille.

Oma säästäväisyys ja nyky-yhteiskunnan tuhlailevaisuus

Elämäkerroissa kirjoittajat rakensivat omaa säästäväisyyttään myös kohtuullisuuden ja järkevyyden sekä nykymenon paheksunnan puheissa, missä he perustelivat omaa hyveellisyyttään ja kritisoivat nykypäivän kulutusyhteiskuntaa. Kaikenikäiset kirjoittajat kertoivat välttävänsä heräteostoksia, ylellisyystavaroita, turhuuksia, turhaa kulutusta, tuhlausta, mielitekoja, shoppailua, kiusauksia, muodin perässä juoksemista ja mainoksien houkutusia. Kirjoittajat eivät halunneet osallistua kulutushysteriaan, turhuuden markkinoille eivätkä kulutusjuhliin. He eivät myöskään olleet kerskakuluttajia, suuri-kuluttajia, massakuluttajia tai ylikuluttajia vaan ostivat useimmiten vain tarpeeseen, vain välttämätöntä, vain perustarpeita ja vain normaalihyödykkeitä. Puheissa käytettiin yhteiskuntatieteissäkin jo vuosisatoja jatkunutta tarve/halu-jaottelua sekä 1900-luvun kulutuskritiikin retoriikkaa.⁴⁵

Kaikkien ikäryhmien kuluttajaelämäkerroissa kerrottiin omasta järkevyydestä ja kohtuullisuudesta erittäin runsaasti. Rahan säästämisen lisäksi puhe kohtuullisuudesta ja järkevyydestä kietoutui myös ympäristön säästämiseen.

Etenkin sota- ja pula-ajan kokeneet kirjoittajat kertoivat oppineensa säästäväisiksi kuluttajiksi vaikeiden aikojen opettamina. Usein kirjoittajat etsivät syitä säästäväisyyteensä myös niin sanotusta kuluttajaluonteestaan, jonka he uskoivat muovautuneen jo varhaislapsuudessa. Esimerkiksi vuonna 1944 syntynyt nainen kertoi olleensa aina

säästäväinen ja säästäväisyyden olevan osa persoonallisuuttansa.⁴⁶ Hänen elämäkertansa kuitenkin näyttäytyi meille tulkitsijoille melko yltäkylläisenä: lapsuudenajan puutekokemusten lisäksi siitä löytyi paljon matkustelua, kutsuja, sisustusten uusimisia, kesämökki, useita autoja ja jopa moottoroidujen sänkyjen ostaminen velaksi. Kirjoittaja pohti itsekin elämäkerrassaan omien kulutustottumuksiensa muuttumista ja päätyi siihen, että muutos johtui sekä varallisuuden kasvusta että maailman muuttumisesta. Silti kirjoittaja määritteli itsensä säästäväiseksi. Säästävyys voikin merkitä sitä, että eletään oman tulotason raameissa eikä yli varojen – toisin sanoen nyky-yhteiskunnan taloudellisuusideaalien mukaisesti.

Osa etenkin nuoremmista kirjoittajista rikkoi kohtuullisuuden ja järkevyyden puhetta kertomalla olevansa välillä säästäväisiä ja välillä tuhlaavaisia. Säästäväisyyden ei siis välttämättä katsottu leimaavan koko ihmisen persoonallisuutta:

Minulla on selkeästi on- ja off-kaudet. On-kauden aikana saatan ostella surutta esimerkiksi vaatteita ja tavaroita rahan menosta välittämättä. Poden toki huonoa omaatuntoa ja välillä jopa salailen hankintojani mieheltäni. En kuitenkaan pidä vaateshoppailusta, vaan kauppaan menen yleensä aina ostamaan jotain tiettyä tarvitsemaani artikkelia. On-kauden aikana näitä tarpeita tuntuu vain löytyvän. (...) Off-kauden aikana kierrän kaupat kaukaa, enkä edes ajattele mitä voisoin tarvita. Silloin tyydytystä tuo säästetty raha ja puhdas omatunto. Koen itseni välillä jopa hyveelliseksi, kun pidättäydyn turhasta kuluttamisesta.⁴⁷

Kuten lainauksesta käy ilmi, kirjoittajat kertoivat kokevansa tuhlailukausista tai turhasta kulutuksesta (kuitenkin) syyllisyyttä. Vaikka nykypäivän shoppailukertomuksissa ja nuorten kuluttajatarinoissa voidaan jo puhua kulutuksen nautinnoista, niin puritaanisen, järkevän ja harkitsevan kuluttajan ihanne näkyy niissä vielä sortumis- ja heräteostosmetaforina⁴⁸ ja tarveperusteluina.

Colin Campbellin mukaan kulutuksesta

käyty akateeminen ja yleinen keskustelu on asettunut kahden diskurssin ympärille: puritanismin innoittaman tarvediskurssin ja romantismin innoittaman haludiskurssin. Kuluttajilla on tapana perustella ja järjeistää omaa toimintaansa, ja he käyttävät tässä tarve/halu -erottelua. Kuluttajat ymmärtävät sekä näiden diskurssien väliset erot että sen, että tarvediskurssi on edelleenkin hyväksytympi kuin haludiskurssi. Tämän vuoksi kuluttajat pyrkivät legitimoimaan sekä itselleen että muille etenkin sellaista kuluttamista, joka on ”saanut alkunsa” halusta.⁴⁹

Etenkin ennen 1960-lukua syntyneiden kirjoittajien elämäkerroissa löytyi melko paljon puhetta, jossa tuomittiin nykyajan rahan ja materian tuhlaus sekä kritisoitiin kulutukseen perustuvaa talousjärjestelmää. Iäkkäät kirjoittajat kertoivat kokeneensa sodan jälkeisen kulutuksen lisääntymisen jollain lailla hirvittävänä:

Minä joka olen nähnyt ja kokenut sota-ajan puutteen ja niukkuuden, kuullut vanhemiltani nälkävuosista. Vaikka ne ajat ovat kaukana takanapäin, niin minua hirvittää tämä nykyajan ihmisten kulutus ja tuhlaus. Tuhlataan ruuassa, heitetään paljon ruokaa hukkaan, pukeutumisessa, huonekalujen ostossa ja rakentamisessa. Kaikki tämä hirvittää, en voi käsittää. Olenko minä sitten joku ”kehityksestä” vajavaiseksi jäänyt, kun en osaa kuluttaa? En karehdi ketään jos toisilla on millä ”mällätä”, mutta hirvittää se tuhlaus ja kulutus. (...) 1970-luvulla oli yleinen kehoitus ja toivomus ja käskettiin ihmisiä ostamaan ja kuluttamaan kovasti, että työtä riittäisi työn tekijöille tehtaissa. (...) Mutta riittäisikö minun rahani tällaiseen kulutukseen? Ei. (...) Kaatopaikat pursuaa tällä hetkellä kulutuksen ja tuhlauksen vuoksi.⁵⁰

Kaikki kirjoittajat eivät siis pitäneet modernin massakulutussyhteiskunnan nousua ai-noastaan myönteisenä asiana. Useissa vanhempien ihmisten kirjoituksissa paheksuttiin erityisesti sitä, että kansalaisia oli valtiiovallan taholta kehoitettu lisäämään kulutusta. Viimeistään 1960-luvulla suomalaisen

talouspolitiikan painopiste siirtyikin talouskasvun kiihdyttämiseen kuluttajakysyntää lisäämällä.⁵¹

Nykymenon paheksunta ei ole mikään uusi ilmiö. Vanhemmat sukupolvet ovat kautta aikojen paheksuneet nuorempia sukupolvia sekä vastustaneet muutoksia. Esimerkiksi kirjassa *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960* tarkastellaan sitä, miten uudistukset ovat kohdanneet kansalaisten vastusta ja kuinka turvaa on haettu vanhoista ajattelu- ja toimintamalleista.⁵² Myös Eija Stark on löytänyt omasta agraariköyhyyttä kokeneiden suomalaisten kirjoittajien kertomuksista koostuvasta aineistostaan samanlaista kulutuspaheksuntaa.

Paheksuminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että enää nykypäivänä näiden vanhempien ihmisten kulutustottumukset poikkeaisivat kovinkaan paljon muun väestön kulutustottumuksista, vaan pikemminkin agraariyhteiskunnan ja hyvinvointiyhteiskunnan välisestä jännitteestä.⁵³

Kuinka säästäväisyyttä tulisi harjoittaa?

Kirjoittajat kertoivat elämäkerroissaan runsaasti omasta säästäväisyyden harjoittamisestaan. Säästäväisyyteen oli pyritty olemalla omavaraisia, tekemällä itse, välttämällä

42. SKS 19, mies, s. 1930-luvulla.

43. Matti Kortteinen (1992) *Kunnian kenttä: suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.

44. Matti Kortteinen & Hannu Tuomikoski (1998) *Työn, tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi, 162–165.

45. Ks. esim. Campbell (1998); Kaj Ilmonen (2007) *Johan on markkinat, kulutuksen sosiologista tarkastelua*. Tampere: Vastapaino, 362 – 385; Trentmann (2006), 24–31.

46. SKS 15, nainen, s. 1944.

47. Op 3, syntynyt 1970-luvulla.

48. Autio (2006), 100–106; Turo-Kimmo Lehtonen (1999) *Raban vallassa. Ostoksilla käyminen ja markkinatalouden arki*. Helsinki: Tutkijaliitto, 203–214.

49. Campbell (1998), 235–238, 241–244.

50. SKS 8, nainen, s. 1921.

51. Esim. Heinonen (1998), 241–256.

52. Hilikka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) (2006). *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: SKS.

53. Eija Stark (2002) 'Agraariköyhyyden muistot nykyhetkessä.' *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (6): 513–522.

velkaa, tallettamalla rahaa, eräänlaisella hyödykkeiden säästämällä sekä taloudellisella laskelmoinnilla. Kirjoittajat muistelivat myös niitä sananlaskuja, joilla järkevää taloudenhoitoa oli opetettu kotona. Useille vanhemmille kirjoittajille tuttuja olivat muun muassa sanonnat: ”kun kesällä jalka kapsaa, niin talvella suu napsaa”, ”kun on paikka paikan päällä, niin on markka markan päällä” ja ”velka on veli otettaessa, veljenpoika maksettaessa”. 1970-luvulla ja sen jälkeen syntyneille kirjoittajille tutumpia sananlaskuja oli enää: ”ei halvalla hyvää saa” ja ”ei voi elää yli varojensa” ja ”pitää aina olla jotain pahan päivän varalle”.

Sananlaskujen lisäksi säästäväisyyteen on opetettu kuluttajavalistuksella. Ennen toista maailmansotaa osuuskauppaliikkeet ja naisten kotitalousjärjestöt toteuttivat tätä tehtävää. Kansalaisia opastettiin ostamaan käteisellä, hoitamaan ja kunnostamaan tavaroita ja käyttämään ruoka-aineita säästävää, säilömään, kasvattamaan vihanneksia sekä keräämään marjoja ja sienii.⁵⁴ Vasta vähitellen toisen maailmansodan jälkeen valtio tuli kolmannen sektorin järjestöjen rinnalle ohjaamaan ja koordinoimaan kuluttajakasvatusta.

Itse tekemisen ja omavaraisuuden puhetta löytyi etenkin ennen 1960-lukua syntyneiden elämäkerroista, minkä jälkeen puhe oli enää hyvin harvinaista. Kirjoittajat kertoivat maatalouden harjoittamisesta, puutarhan pidosta, sienestyksestä, metsästyksestä, kalastuksesta, säilömisestä, ruuanlaitosta, ompelusta ja talon rakentamisesta. Pääasiallisesti nämä toimet liitettiin rahan säästämiseen.

Sieltä maaseudun luonnosta löytyi leikkeihin tarvikkeita: käpyjä, kiviä, kukkia ym. (...) Itse valmistimme paperinukkeja ja niille vaatteita. (...) Myös vanhempien esimerkki oli tässä suhteessa kannustavaa, koska lapsuudenkodissani oli kaikki hyvin pitkälti omavaraista. (...) Äiti ompeli meille lapsille vaatteet useimmiten itse ja kannusti meidätkin tekemään käsitöitä. (...) Tällaisessa kodissa kasvaneena opin ”tarkan markan tytöksi” jo pienestä pitäen.⁵⁵

Kuitenkin etenkin omavaraisuudesta ja joskus myös itse tekemisestä puhuttiin vanhempienkin kirjoittajien elämäkerroissa lähinnä menneessä muodossa, tietyn aikakauden kuten lapsuuden ja pula-ajan toimina. Tämä selittyy osittain kaupungistumisella. Se, että nuorempien kirjoittajien elämäkerroista puuttuu lähes täysin itse tekemisen ja omavaraisuuden puheet, voi myös johtua siitä, että suurin osa nuorten kirjoituksista oli kerätty pääkaupunkiseudulla asuvilta opiskelijoilta. Puheen puute voi johtua myös siitä, että omavaraisuudella ja itse tekemisellä ei katsota enää olevan suurtakaan taloudellista merkitystä: halvemmalla saa kaupoista. Tämän vuoksi ompelun, ruuanlaiton ja sienestyksen kaltaiset toiminnot voidaan nykypäivänä mieltää lähinnä harrastukseksi, eikä niistä siksi kerrota kutsuselämäkerroissa.

Säästäväisyys liitettiin kuluttajaelämäkerroissa myös velkaantumisen välttämiseen. Kirjoittajat kertoivat karttavansa pankkilainan ja kulutusluoton ottoa, osamaksukauppaa sekä luottokorttien käyttöä. Useimmissa kirjoituksissa kyse on nimenomaan välttämisestä eikä totaalista velattomuudesta, sillä monet kertoivat kuitenkin ”sortuneensa” ottamaan velkaa. Velkaa on kuitenkin opittu välttämään joko kirjoittajien omien ikävien kokemusten kuten velanmaksuaikojen niukkuuden tai kansakunnan karvaisten kokemusten kuten lama-aikojen vuoksi. Jotkut iäkkäät kirjoittajat yhdistivät oman velan välttämisen jopa vanhempien 1930-luvun lamaan ja konkurssiaaltokokemuksiin. Monille ikääntyneimmille velan välttäminen liittyi vanhempien opetuksiin:

En osaa puhua kulutuksesta kun, kerta kaikkiaan olen kulutusta vastaan ja olen säästäväinen. Kun on säästäväinen niin säästyy velkaantumiselta josta kotonani aina varotettiin, ettei velkaa pitäisi ottaa. Vanhempani ei velkaa ottaneet paitsi oli kyllä pitkäaikainen asutuslaina. Äiti sanoi, että ”velka on veli ottaessa, veljenpoika maksaessa”.⁵⁶

Aineistossamme ennen toista maailmansotaa syntyneet kirjoittajat suhtautuivat ve-

lanottoon kaikista kielteisimmän. Vanhempien kirjoittajien jyrkkä suhtautuminen velkaan voi johtua osittain siitä, että 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä suomalaiset osuuskauppaliikkeet harjoittivat hyvin voimakasta velkavalistusta. Osuusliikkeissäkin velkakauppa alkoi saada laajamittaisempaa hyväksyntää 1950-luvulta lähtien.⁵⁷ Vaikka velattomuus oli usein vanhemmilla ihmisillä periaatteena, niin kertomuksista ilmeni, että asuntojen, autojen ja kesämökkien hankintaan oli otettu velkaa. Nämä eivät kuuluneetkaan moralisoitavan velaksi ostamisen piiriin vaan lähinnä paheksuttiin kulutusluoton käyttöä.

Nuorempien ikäluokkien elämäkerroista näkyi, että suhtautuminen velanottoon oli vanhempia ikäluokkia myönteisempää: velkaa voitiin ottaa, jos se kyettiin hoitamaan. Varojen mukaan eläminen korostui aineistossamme:

Yhteenvetona omasta kulutuksestani voidaan todeta, että tämänhetkinen kuluttaminen opiskeluaikana on hyvin säästäväistä, laskelmoitua ja harkittua. (...) Yleisesti en suosii kulutuksessa ylenpalttista lainanottoa vaan elän periaatteella ”se mikä tienataan, voidaan kuluttaa”.⁵⁸

Nykyään puhutaan paljon nuorten ylivelkaantumisesta. Aineistossamme yhtä poikkeusta lukuun ottamatta nuoret tai nuoret aikuiset eivät kuitenkaan kertoneet ylivelkaantumisestaan. Tämäkin kirjoittajan tilanne oli jo korjaantunut. Aineistomme ei kuitenkaan ole edustava otos suomalaisista. Velkaantumispuhetta olisi voitu löytää enemmän esimerkiksi työttömien nuorten kertomuksista.

Kuluttajaelämäkerroissa säästäväisyys liitettiin melko harvoin varsinaiseen ”rahan säästämiseen” eli rahan tallettamiseen myöhempää käyttötarkoitusta varten. Kirjoittajat kertoivat kuitenkin jonkin verran lapsuuden viikkorahojen tai työpalkkojen säästämistä. Usein etenkin vanhemmat kirjoittajat kuvasivat tämän yhteydessä sitä, että lapsuudenkodissa mitään ei saanut helpolla. Puheessa rahan tallettamisesta kuvattiin myös omaa kuluttajaluonnetta tai sen muu-

toista. Esimerkiksi vuonna 1972 syntynyt mies kertoi elämäkerrassaan tarinan, jossa lapsuudenajan säästäväisyydestä siirryttiin nuoruudenajan tuhlausvuosien kautta takaisin järkevämpään ja säästäväisempään elämään. Tässä viimeisessä vaiheessa rahaa säästettiin jopa tulevaa eläkeikää varten:

Lapsuusvuodet menivät säästöpossuun rahoja kerätessä ja niitä Roope Ankan tapaan siisteihin pinoihin pinottaessa. Saadessani ajokortin ja kulutuskiusausten kasvaessa alkoi myös rahantarve voimakkaasti kasvaa. (...) Kulutin huomattavasti enemmän kuin varsinaiset tuloni ovat. (...) Viimein taloudellinen tilanne alkaakin olla jo kohdallaan, rahat riittävät jo kuun loppuun asti. Iän myötä kulutukseni on keskittynyt vapaa-ajan vieton rahoittamiseen sijasta normaaleihin kodin hankintoihin, matkailuun ja jopa eläkesäästämiseen. Pidän avopuolisoni kanssa erillistä säästötiliä, johon kerrytetään rahaa matkoja ym. hankintoja varten.⁵⁹

Minna Autio⁶⁰ on löytänyt nuorten kertomuksista vastaavanlaisia kasvu- ja murroskertomuksia. Näissäkin nuorten kuluttajatarinoissa kuluttajuus oli voinut muuntua useamman kerran säästäväisyyden ja tuhlaamisen välillä.

Kirjoittajat kertoivat säästäneensä rahaa muun muassa asuntoihin ja lomamatkoihin. Rahaa oli talletettu myös muuten vaan ”pahnan päivän varalle” tai ”yllättäviä menoja varten”. Tällä voitiin tarkoittaa joko sitä, että palkkatiliä ei ollut käytetty kokonaan, tai erillisen säästötilin käyttöä. Esimerkiksi seuraavassa nuori nainen kuvaa toisaalta tuhlailevaisuuttaan ja toisaalta säästäväisyyt-

54. Heinonen (1998); ks. myös Lammi (2006).

55. SKS 20, nainen, s. 1928.

56. SKS 8, nainen, s. 1921.

57. Visa Heinonen & Kaisa Huttunen (2005) 'E-osuuskauppaliike kuluttajan asialla.' Teoksessa Minna Sarantola-Weiss, Irma Savolainen, Anna Finnilä, Marcus Haga, Elina Kallio, Kristiina Lapinleimu-Assmann, Eva Packalen, Sauli Seppälä ja Leena Sipponen (toim.) *Kulman takana Elanto*. Helsinki: Helsingin kaupungin museo, 58, 63.

58. Op 27, mies, s. 1983.

59. SKS 47, mies, s. 1972.

60. Autio (2006), 107–115.

tään kertomalla rahankäytön organisoimisestaan seuraavanlaisesti:

Tänä päivänä kuluttajana olen toisaalta pihä, mutta toisaalta tuhlaille. (...) Voin aivan huolelta maksaa, vaikka olenkin köyhä opiskelija, 100 euroa t-paidasta, 150 euroa kaulaliinasta tai 300 euroa takista. (...) Ostin kesällä 2006 omistusasunnon, jonka hankkimista olin miettinyt noin vuoden verran. Olin myös säästännyt jonkin aikaa tililleni rahaa 500e/kk ja lisäksi kaikkea ylimääräistä. (...) Tällä hetkellä työskentele- nen osa-aikaisena pankissa ja näen joka päivä jos jonkinmoista kuluttajaa: on velallista, rikasta, koditonta, narkkaria, opiskelijaa sekä perheenäitejä ja -isejä nostamassa tileiltään viimeisiä pennosia. Loppujen lopuksi olen aika varovainen kuluttaja, en koskaan voisi antaa tilini mennä miinukselle, en koskaan voisi kuvitella, että minulla olisi rahaa vain 2,80 euroa. Huolehdin aina, että tililläni on rahaa kun lainanlyhennykset ja vastike menevät, pidän myös säästötiliä, jos joskus tulee yllättäviä menoja ja vielä kolmattakin tiliiä, johon en saa koskea.⁶¹

Tämä nuori nainen kertoi elämäkerrassaan poikkeuksellisen paljon merkkivaatteiden ostamisesta ja ainakin meidän tulkitsijoiden mielestä runsaasta rahankäytöstä. Kirjoituksesta ilmenee kuitenkin hyvin se, että nuorten reippaastakaan kuluttamisesta ei voida automaattisesti johtaa yhteyksiä ylivelkaantumiseen tai taloudelliseen holtittomuuteen. Tälle nuorelle naiselle on kunnia-asia hoitaa talousasiansa hyvin. Se, että nainen määrittelee itsensä köyhäksi opiskelijaksi voi johtua joko kirjoittajan huumorintajusta tai sitten elämäkaaridiskurssin hallitsevuudesta – opiskeluaikaan kuuluu niukka elämä.

Elämäkertoissa tuli selkeästi esiin puhe hyödykkeiden säästämistä tai kestävyys- destä. Puhe koostui tavaran haaskaamisen välttämistä, uuden ostamisen välttämistä, laadun ja pitkä-ikäisyyden arvostamisesta, paikkaamisesta ja korjaamisesta sekä kierrättämisestä. Päämääränä oli sekä rahan että ympäristön säästäminen.

Pitää panna suu säkkiä myöre. Ku pesöö paikkaa, niin kestää monta aikaa. Nämon ollu mulle aiva ittestänsä seleviä asiota mukulasta asti. (...) Vaattehet parsittihin ja paikattihin näin ne kesti kauvemmin. (...) Vaikka rahaa olis enämpiki käyttää, en käytä sitä sen enempeä. Silloin ku ostaa, niin ostaa hyvää, se kestää ja pitää pintansa. (...) Asia ei yhtää oo sen kummee jos syksyn kevään ostaa aina uuret vaattehet ku vanahat on aiva hyvät. Se maharooton mainostaminen ja hysteria, tavaraa on niin jotta siihen tukehtuu. Ihmiset ostaa vaikkei tarvitsikkaa. (...) Kierrätän vanahat vaattehet, tekstiilit matonkuteeksi taikka lum- puuksi. (...) Jos yhteeskunta pysyy pystys vain tarpehettomalla kuluttamisella. Ostami- sella ja entisen pois heittämisellä. Ketä hyöryttää se ulukolaanen krääsä jota kauppoos on joka paikka pullollansa? Jos ostamisesta ja kauppoos kulukemisesta tuloo ihmisille suurin harrastus, mitä seuraavaiksi? (...) En tiä oonko mä Suomen talouren kasvun jarru ku mullon muitaki harrastuksia ku kuluttaminen.⁶²

Edellisessä kirjoituksessa hyödykkeen säästämispuhe liittyi voimakkaasti kohtuullisuuden ja järkevyyden sekä nyky-ajan paheksunnan puheisiin. Sota- ja pula-ajan kokeneet kirjoittajat yhdistävät tämän hyödykkeiden säästämisen usein myös sotien ja taloudellisten riskien puheisiin. Kirjoittajat kertoivat välttävänsä erityisesti ruuan tai tavaran haaskaamista, sillä tapa on jäänyt sota- ja pula-ajoista ”päälle”. Lisäksi iäkkäille kirjoittajille tavaroiden huoltaminen oli tuttua. Nuoremmat ikäpolvet eivät juuri ker- toneet korjaavansa tai paikkaavansa tava- roita, mikä voi johtua taitojen, välineiden ja tilojen puutteesta tai sitten siitä, että nyky- päivänä uuden ostaminen voi tulla edulli- semmaksi. Kunnostus ja käsityöt voidaan myös mieltää lähinnä harrastuksiksi. Sen sijaan nuoremmat kirjoittajat kertoivat pyr- kimyksistään ostaa laatua ja kierrättää:

Kestokulutushyödykkeissä pyrin selvittä- mään parhaan valmistajan merkin, jotta voisin sijoittaa rahani hyvään tuotteeseen mahdollisimman pitkäaikaista käyttöä

varten. Vaikka tällainen tuote on usein kalliimpi kuin monet muut vastaavat tuotteet, on se silti usein säästäväisyyttä, sillä hyvä tuote kestää kauemmin ja kuluttaa vähemmän, ja on näin ollen edullisempi käytössä. (...) Kuluttajana haluaisin oppia vielä paremmin kierrättämään. Hyvää, täysin käyttökelpoista tavaraa joutuu liian paljon kaatopaikalle turhaan, kun niille hyvinkin voisi löytyä käyttöä jossakin toisessa perheessä.⁶³

Kaikenikäisten kirjoittajien elämäkerroista löytyi runsaasti talouspuhetta, jossa kerrottiin laskelmoinnista, optimoinnista, hinta/laatu vertailuista, alennusten hyödyntämisestä ja etukorttien käytöstä. Näillä puheilla kirjoittajat rakentavat itsestään taloudellisesti järkeviä kuluttajia:

Silmälasini on Bossin ajattomat. Ostin ne Tallinnasta – sikäläisestä Intrusta koska ne olivat siellä paljon huokeammat. (...) Ikäni puolesta kulustottumukseni ovat täysin toisenlaiset kuin jollakin 20-vuotiaalla. En osta mitään roskaa ja enkä tuhlaa rahojani turhuuksiin. Jos ostan jotain mitä en oikeasti tarvitse, niin yleensä se on sellaista mikä säilyttää arvonsa – esim. antiikkiposliini jne. (...) Kukkaroni on täynnä erilaisia kortteja. Niistä hyötyy kuitenkin joskus hyvinkin paljon. Esim. viime joulun vietin Tallinnassa Scandic Palace hotellissa ja maksoin vain 65 euroa /vrk normaalin 145 euron asemasta.⁶⁴

Daniel Millerin mukaan ”kuluttamalla säästäminen” voi olla joillekin jopa kuluttamisen keskeinen päämäärä. Kuluttajan ei tarvitse olla edes kovinkaan hinta- ja laatutietoinen, vaan tunne siitä, että on tehnyt hyvät kaupat riittää.⁶⁵ Rahaa voidaan kokea säästyvän jos ostetaan mahdollisimman paljon tavaraa mahdollisimman halvalla. Säästää voidaan myös ostamalla laatua. Useiden kirjoittajien kulutusmotto olikin ”ei halvalla hyvää saa”.

Mika Pantzarin ja Visa Heinosen mukaan 1960-luvulta lähtien suomalaista kuluttajavalistusta alkoi leimata ekonomismi, ja kuluttajat alettiin nähdä tarpeensa tuntevina ja

aktiivisina yksilöinä. Heidän mukaansa huomion kiinnittäminen esimerkiksi hintoihin leimaa tällaista ajattelua.⁶⁶ Elämäkertojen perusteella näyttääkin siltä, että myös useat kuluttajat ovat omaksuneet tämän hyötyään maksimoivan ja kustannuksiaan minimoivan kuluttajan ihanteen.

Säästäväisyys on hyve

Nyky-yhteiskunnan piirteenä pidetään kulutuskeskeisyyttä. Myös hedonistinen, nautinnonhakuinen kulutus on liitetty tähän aikaan. Elämäkertojen kirjoittajat eivät kuitenkaan juurikaan nähneet itseään materialistisina tai individualistisina hedonisteina, vaan halusivat korostaa omaa säästäväisyytään. Colin Campbellin mukaan kulutushyödykkeiden lisääntyminen tai arkipäiväistyminen ei ole merkinnyt sitä, että ihmiset olisivat automaattisesti siirtyneet tarveperusteisesta kulutuksesta haluperusteiseen kulutukseen. Kulutusmahdollisuuksien lisääntyminen on myös johtanut siihen, että kuluttajien on pakko tehdä kulutusvalintoja.⁶⁷

Siitä huolimatta, että yksittäisissä kuluttajaelämäkerroissa pystyttiin kertomaan myös kulutuksen nautinnoista, suomalaiset kuluttajat pitivät edelleen säästäväisyyttä keskeisenä hyveenään. Säästäväisyyden käsite on kuitenkin muuttunut ajan saatossa. Visa Heinosen talonpoikaisen eetoksen käsite yhdisti säästäväisyyden muihin agraariisiin arvoihin kuten omavaraisuuteen ja itse tekemiseen.⁶⁸ Nuorten kertomuksissa omavaraisuutta ja itse tekemistä ei korostettu, ja iäkkäämmätkin kirjoittajat liittivät nämä toimet lähinnä menneisyyteen. Näyttääkin siltä, että talonpoikaisen etiikan mukaiset arvot olisivat väistymässä. Ekonomistinen kuluttajaihanne, jossa säästäväisyys liittyy

61. Op 9, nainen, s. 1986.

62. SKS 14, nainen, s. 1942.

63. Op 29, nainen, s. 1980.

64. SKS 10, mies, s. 1957.

65. Daniel Miller (1998) *A Theory of Shopping*. Cambridge: Polity Press, 49–62.

66. Mika Pantzar & Visa Heinonen (1998) *Kuluttajapolitiikan uudet baasteet*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, Keskustelualoitteita 26, 9.

67. Campbell (1998), 240–244.

68. Heinonen (1998).

taloudellisten hyötyjen maksimointiin ja kustannusten minimoointiin, on puolestaan voimissaan. Kaikenikäiset kuluttajat kertoivat vertailevansa hintoja, ostavansa alennuksista ja hyödyntävänsä etukortteja. Myös suhtautuminen velkaan on muuttunut – sitä voidaan ottaa, jos sen käyttö hallitaan.

Säästäväisyys liitettiin hyvin usein myös ympäristöongelmiin. Omien kulutuskäytäntöjen liittäminen ympäristöasioihin oli yleistä kaikenikäisille kirjoittajille. Tulkinnoissa täytyy kuitenkin ottaa huomioon aineiston keräämisajankohta: viime vuosina vilkastunut ympäristökeskustelu, etenkin ilmastonmuutoskeskustelu on vaikuttanut varmasti

kirjoitusten sisältöön. On hyvin todennäköistä, että jos pula-ajan ja sota-ajan kokeineita ihmisiä olisi pyydetty kirjoittamaan kuluttajaelämäkerta vaikka kymmenen vuotta aikaisemmin, niin oma toiminta, kuten esimerkiksi vanhojen tavaroiden säästäminen, olisi yhdistetty enemmänkin taloudellisuuteen kuin ympäristöongelmiin. Ympäristöhuoli on selvästi muodostunut eräänlaiseksi hyveeksi, joka kunnan kansalaisen täytyy ottaa huomioon kulutuksesta puhuttaessa.⁶⁹ ■

69. Myös Moisander (2001); Autio (2006).

Tamperelaisen Hyppösen Kenkätehdas Oy:n etiketti. Museovirasto/Timo Syrjänen.